

บทที่ 13

กลุ่มผลประโยชน์

สุขุม นวลสกุล

1. ความนำ

กลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group) คือกลุ่มของบุคคลที่รวมกันเพราะมีอาชีพ หรือมีจุดประสงค์อย่างเดียวกัน และมีความต้องการที่จะให้นโยบายของรัฐบาลสนองต่อความต้องการของกลุ่มของตน การรวมกันเป็นกลุ่มผลประโยชน์มีลักษณะคล้ายคลึงกับการรวมกันเป็นพรรคการเมือง ความแตกต่างของกลุ่มผลประโยชน์กับพรรคการเมืองอยู่ที่ พรรคการเมืองต้องการเป็นรัฐบาลเพื่อกำหนดนโยบายเสียเอง ส่วนกลุ่มผลประโยชน์ไม่ต้องการเป็นรัฐบาลเอง แต่ต้องการให้รัฐบาลมีนโยบายสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่ม นักวิชาการชาวต่างประเทศท่านหนึ่งเคยกล่าวว่า ในประเทศไทยสมาคมหรือกลุ่มเอกชนต่าง ๆ ยังมีความสำคัญน้อยมาก ไม่มีกลุ่มใดมีอิทธิพลหรือพลังมากพอที่จะโน้มน้าวรัฐบาลให้ปฏิบัติตามความต้องการที่กลุ่มของตนประสงค์ได้ และไม่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มนำได้สำเร็จ ในปี 2514 ก่อนหน้านั้นมีการวิพากษ์วิจารณ์กันเสมอว่า การที่สภาพการณ์ทางการเมืองของไทยโดยทั่วไปไม่วิวัฒนาการไปสู่รูปแบบของประชาธิปไตยเท่าที่ควร ก็ด้วยเหตุผลประการหนึ่งคือการขาดกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group) หรือกลุ่มผลักดัน (Pressure Group)² ซึ่งเป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคมที่ทำให้เกิดดุลย์แห่งอำนาจระหว่างรัฐและประชาชน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้ การรวมตัวในรูปของกลุ่มพลังเพื่อต่อรองหรือเรียกร้องให้รัฐบาลสนองต่อความต้องการของกลุ่มมีแพร่หลายขึ้น ทั้งในรูปแบบการรวมแบบหลวม ๆ เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวตามสถานการณ์ เช่น กลุ่มชาวสวนยาง กลุ่มชาวไร่ยาสูบ หรือในลักษณะการมีองค์กรเป็นทางการ เช่น กลุ่มแรงงานต่าง ๆ การรวมตัวของกลุ่มนักศึกษา นักวิชาการ ทั้งในรูปแบบเฉพาะกิจและองค์กรก็มีปรากฏเคลื่อนไหวต่อนโยบายสาธารณะอยู่เสมอ อย่างน้อยที่สุดก็ในลักษณะของการเผยแพร่ความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์นโยบายทำให้ประชาชนได้เรียนรู้เรื่องนโยบายมากขึ้น

2. ประเภทของกลุ่มผลประโยชน์

ความจริงในเมืองไทยการรวมกันของเอกชนในรูปของกลุ่มหรือสมาคมนั้นมียุ่่มาก และมีมานานแล้ว แต่ทว่าแต่ละกลุ่มมีบทบาททางด้านการเมืองน้อยมาก ถ้าจะยึดถือคำนิยามที่บรรยายลักษณะของผลประโยชน์ในบรรดาการเมืองของประชาธิปไตยตะวันตกที่ว่า "กลุ่มผลประโยชน์คือกลุ่มหรือองค์การเอกชนใด ๆ ที่มีช่อกิจกรรมการเมือง แต่มุ่งจะโน้มน้าวนโยบายสาธารณะบางส่วนให้คล้ายตามหรืออำนวยความสะดวกแก่ผลประโยชน์ของกลุ่มของตน"³ เป็นมาตรการวัดแล้ว ในสังคมไทยก่อนหน้า 2514 มีกลุ่มผลประโยชน์น้อยมาก เพราะส่วนใหญ่ของสมาคมหรือกลุ่มเอกชนในเมืองไทยหาได้ไม่ใส่ใจในอันที่จะเกี่ยวข้องกับการเมืองและนโยบายสาธารณะไม่ จนกระทั่งหลัง 14 ตุลาคม 2516 ได้มีกลุ่มเอกชนต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายในลักษณะเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีจุดมุ่งเกี่ยวกับการเมืองและแสดงออกถึงความต้องการที่จะผลักดันรัฐบาลให้มีนโยบายสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่ม อย่างไรก็ตามในการศึกษากลุ่มผลประโยชน์ของไทยจำเป็นต้องกล่าวถึงรวม ๆ กันไป ทั้งสมาคมต่าง ๆ และกลุ่มที่มีบทบาททางการเมือง

กลุ่มผลประโยชน์ของไทยนั้นหากจัดแบ่งโดยยึดหลักของจุดประสงค์หรือสาเหตุของการรวมกันเป็นกลุ่มเป็นมาตรการแล้ว อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. กลุ่มมาตุภูมิ กลุ่มประเภทนี้อาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีบทบาททางการเมืองเลย เพราะการรวมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่ก็ด้วยจุดประสงค์ที่จะส่งเสริมความสามัคคีในหมู่พรรคพวกเดียวกัน และเผยแพร่ชื่อเสียงของกลุ่มซึ่งส่วนมากจะกระทำโดยการประกอบกิจกรรมการกุศลหรือการบันเทิงเรีงรื่น กลุ่มมาตุภูมินี้รวบรวมสมาชิกจากที่เดียวกัน อาจจะเป็นพวกที่มาจากถิ่นที่อยู่เดียวกัน เช่น สมาคมชาวปักกิ่งได้ สมาคมชาวเหนือ เป็นต้น หรือพวกที่เคยเรียนโรงเรียนหรือสถาบันเดียวกันมา เช่น สมาคมศิษย์เก่าเทพศิรินทร์, สมาคมธรรมศาสตร์ เป็นต้น บทบาทของกลุ่มมักจะมีในวงแคบ ๆ ไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับสาธารณะเท่าใดนัก การเกี่ยวข้องกับสาธารณะส่วนใหญ่เป็นไปในรูปที่แสวงหาประโยชน์เพื่อพรรคพวกของตน หรือการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น จัดงานหาทุนการศึกษา, จัดแสดงดนตรีเก็บเงินช่วยทหาร ตำรวจที่ทำหน้าที่ชายแดน เป็นต้น

2. กลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มประเภทนี้รวมกันเป็นกลุ่มโดยที่มีความสมัครใจที่จะรวมกันเพื่อส่งเสริมหรือกระทำกิจการใดกิจการหนึ่ง การรวมกันอาจจะเป็นการรวมกันอย่างถาวรในรูปของสมาคมเช่น สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์, สมาคมสตรีไทย เป็นต้น หรือในบางครั้งอาจจะเป็นการรวมกลุ่มกันชั่วคราวเพื่อกระทำกิจการหนึ่งโดยเฉพาะ เมื่อกิจการนั้นลุล่วงไปก็สลายตัวลง เช่น กลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครสังเกตการณ์เลือกตั้งซึ่งตั้งขึ้นเมื่อการเลือกตั้ง

10 กุมภาพันธ์ 2512 เมื่อการเลือกตั้งผ่านพ้นไปก็สลายตัว กลุ่มประเภทนี้รู้สึกว่าจะมีบทบาท เกี่ยวข้องกับการเมืองมากกว่าประเภทอื่น กลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มผลักดันที่ก่อรูปขึ้นภายหลัง 14 ตุลาคม 2516 ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มประเภทนี้ คือมีจุดประสงค์และนโยบายในอันที่จะผลักดัน ให้รัฐบาลกระทำหรือมีนโยบายสอดคล้องกับสิ่งที่กลุ่มเห็นว่าเป็นสิ่งถูกต้องและควรทำ เช่น สหภาพหรือสิทธิเสรีภาพของประชาชน, กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย, ศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย, กลุ่มนวมพล เป็นต้น กลุ่มอาสาสมัครนี้ในปัจจุบันมีการจัดตั้งขึ้น มากมาย แต่ที่มีบทบาทเด่นและเป็นแกนนำในการปลุกเร้าการเมืองแบบประชาธิปไตยได้แก่ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนทท.) และสมาพันธ์ประชาธิปไตย

3. กลุ่มอาชีพ หลักการสำคัญในการรวมกันของกลุ่มประเภทนี้ คือ การประกอบธุรกิจ การค้าหรือรับจ้างทำงานประเภทเดียวกัน เช่น สมาคมพ่อค้าข้าว, สมาคมเลขานุการ, สมาคม ศิลปและการแสดง เป็นต้น การรวมกลุ่มเป็นรูปสมาคมนี้จัดได้ว่าเป็นลักษณะการรวมกันอย่าง ถาวร แต่การรวมกันเป็นกลุ่มอาชีพนี้บางครั้งก็อาจจะเป็นการรวมกันชั่วคราวชั่วคราวเพื่อเจรจา ต่อรอง เช่น กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าตลาดนัดสนามหลวงที่รวมกันเพื่อต่อรองไม่ให้มีการย้ายตลาดนัด ในปี 2521 บทบาทของกลุ่มอาชีพนี้ส่งผลกระทบต่อสาธารณะมาก เพราะแต่ละกลุ่มอยู่ในฐานะ ของผู้ผลิตหรือผู้จำหน่าย ผลประโยชน์ของกลุ่มย่อมกระทบกระเทือนโดยตรงต่อประชาชนทั่ว ไปซึ่งอยู่ในฐานะผู้บริโภค กลุ่มอาชีพนี้อาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ กลุ่มนายจ้างหรือนาย ทุน เช่น หอการค้าไทย, สมาคมพ่อค้าสิ่งทอ, สมาคมโรงภาพยนตร์ เป็นต้น และกลุ่มลูกจ้าง เช่น สหภาพแรงงานต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มเกษตรกรต่าง ๆ ที่ถึงแม้ว่าจะอยู่ในฐานะผู้ผลิตแต่สภาพ ความเป็นจริงนั้น ชาวนาชาวไร่ไม่ผัดอะไรกับผู้รับจ้าง เพราะส่วนใหญ่ไม่สามารถที่จะรวมกลุ่ม เป็นสหกรณ์เพื่อขายเอง จำเป็นต้องยอมให้พ่อค้าคนกลางเป็นผู้ดำเนินการ กลุ่มอาชีพสอง ประเภทนี้ ประเภทแรกมีความเข้มแข็งกว่า เพราะมีทุนมีอิทธิพลที่จะโน้มน้าวนโยบายสาธารณะ และรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตน แต่กลุ่มประเภทลูกจ้างยังอยู่ในสภาพอ่อนแอ⁴ เพราะขาดทุน ทรัพย์และความจำเป็นการดำรงชีพแบบหาเช้ากินค่ำ ทำให้ผู้นำและสมาชิกมีโอกาสน้อยมากที่ จะพัฒนากลุ่มให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน กลุ่มลูกจ้างที่มีการรวมกลุ่มค่อนข้างมีประสิทธิภาพได้แก่บรรดาสหภาพรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ซึ่งภายหลังการปฏิวัติของคณะรักษาความสงบ เรียบร้อยแห่งชาติ เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ก็ถูกกลบบทบาทลงเพราะโดนยุบเลิกการจัดตั้งใน รูปสหภาพฯ

3. โครงสร้าง

โครงสร้างของสมาคมหรือกลุ่มเอกชนที่จัดว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ไทยมักมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ

1. ขกยอองคนมีอำนาจ กลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มประเภทมาตุภูมิและอาสาสมัคร นิยมยกย่องบุคคลที่มีอำนาจ ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่บุคคลสำคัญของฝ่ายบริหารประเทศขึ้นเป็นนายก หรือประธานของกลุ่ม ทั้งนี้คงด้วยสาเหตุที่ว่า การที่บุคคลที่มีอำนาจเป็นผู้นำจะโดยแต่ในนาม หรือในความเป็นจริงก็ตามจะทำให้กิจการของกลุ่มเป็นไปด้วยดีและสะดวก เพราะได้อาศัยบารมี ของบุคคลสำคัญเหล่านั้นโน้มน้าวให้ผู้ที่กลุ่มต้องการความร่วมมือเกรงใจและอำนาจความประสงค์ ตลอดจนอภิสิทธิ์บางประการให้ กลุ่มฝ่ายสตรีก็ต้องเอาภรรยาของผู้มีตำแหน่งสูงในวงราชการ เป็นหัวหน้า อย่างไรก็ตามกลุ่มอาสาสมัครที่เกิดขึ้นภายหลังตุลาคม 2516 และมีบทบาททางการเมืองนั้นไคละทึงคานิยมนี้ไป ผู้ที่เป็นผู้นำของกลุ่มหาได้เป็นผู้มีอำนาจในวงราชการไม่ แต่ มีข้อน่าสังเกตว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่ก่อตั้งหรือดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ของกลุ่มมักจะเป็นชาวมหาวิทยาลัย คืออาจารย์หรือนิสิตนักศึกษา เช่น สหภาพเพื่อสิทธิและเสรีภาพ, กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ในบางกลุ่มแม้ชาวมหาวิทยาลัยจะไม่สามารถเข้าร่วมกลุ่มได้โดยตรงเพราะมิได้อยู่ในสภาพ หรือสถานะเดียวกัน แต่ยังคงเข้าร่วมด้วยในฐานะที่ปรึกษาหรือผู้ช่วยเหลือแนะนำสนับสนุนให้ กลุ่มนั้นจัดตั้งขึ้น เช่น ศูนย์กลางนักเรียนอาชีวะแห่งประเทศไทย, กลุ่มแม่บ้าน, ซึ่งต่อมาเมื่อ กลุ่มอาสาสมัครประเภทหลังนี้มีบทบาทมากขึ้นก็เกิดการจัดตั้งตัวงตุลย์ โดยมีกลุ่มอาสาสมัคร ประเภทเดียวกันเกิดขึ้นจากการสนับสนุนของผู้นำบางคนในวงราชการที่เห็นว่านิสิตนักศึกษา บทบาทมากขึ้นไป เช่น กลุ่มนวพล, กลุ่มกระหิงแดง เป็นต้น

2. ขาดเอกภาพ ในสังคมไทยการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นมีอยู่แพร่หลายแม้แต่ผู้อยู่ใน วงการเดียวกันหรือร่วมกันเพื่อจะทำกิจการใดกิจการหนึ่ง โดยทั่วไปแล้วแต่ละคนมักเพ่งเล็งผล ประโยชน์ส่วนตัวเป็นจุดหมายมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นกลุ่มผลประโยชน์ไทยจึงมัก ขาดเอกภาพ ในวงอาชีพเดียวกัน ก็อาจเกิดการรวมกันเป็นกลุ่มซ้อนกันขึ้นแทนที่จะรวมเป็นกลุ่ม เดียวกัน เช่น ในวงการหนังสือพิมพ์เฉพาะในส่วนกลางปรากฏว่ามีด้วยกันทั้งหมดถึง 3 สมาคม คือ สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, และ สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย ทั้งยังมีสมาคมหนังสือพิมพ์ในส่วนภูมิภาค และสมาคมนักข่าว ประเภทต่าง ๆ อีกด้วย ซึ่งลักษณะการขาดเอกภาพนี้แม้ในกลุ่มอาสาสมัครที่เกิดขึ้นหลังตุลาคม 2516 ก็เป็นเช่นเดียวกัน เช่น มีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย แล้วยังมีสหพันธ์ นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย หรือในกลุ่มนักเรียนอาชีวะก็มี กลุ่มอาชีวะเพื่อประชาชน, ศูนย์ กลางนักเรียนอาชีวะแห่งประเทศไทย เป็นต้น

๓. กิจกรรมเฉพาะผู้นำ กลุ่มผลประโยชน์ก็มีโครงสร้างคล้าย ๆ พรรคการเมืองไทย คือ อาจมีสมาชิกมากมายแต่การดำเนินการหรือกระทำกิจกรรมของกลุ่มมักจะทำโดยกลุ่มกรรมการ หรือผู้นำเท่านั้น สมาชิกธรรมดาไม่มีส่วนในการตัดสินใจหรือในกลุ่มบางประเภท เช่น กลุ่ม มาตุภูมิ สมาชิกมักไม่ให้ความสนใจในการดำเนินงานของกลุ่ม นอกจากจะร่วมในงานประจำปี เท่านั้น กลุ่มอาสาสมัครที่มีจุดมุ่งทางการเมืองก็มักจะรวบรวมการสนับสนุนจากประชาชนใน ลักษณะการชี้นำมากกว่าที่จะแสดงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน เคยมีผู้ระบายทาง หน้าหนังสือพิมพ์ว่า “เราทำหนังสือหลายฉบับไม่รู้หนังสือไม่เห็น เขาก็เอาชื่อพวกเราไปร่วม ด้วยทุกครั้งว่า ประชาชนต้องการประชาชนเห็นด้วยกับเขา เราก็รู้ว่าพวกเราในเมืองไทยมี 40 ล้านคน การชูแต่ละครั้งเกิดจากคนไม่กี่คนพวกก็ขี้ขลุ่ยเอาดี ๆ ว่าประชาชนชาวไทยเห็นด้วย ต้องการด้วย”⁵ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าโครงสร้างของกลุ่มผลประโยชน์ไทยยังจำกัดอยู่ในวง แคบไม่ได้หยั่งรากถึงฐานคือประชาชน แม้ว่ากลุ่มอาสาสมัครทางการเมืองซึ่งมีบทบาทอยู่ ระหว่างตุลาคม 2516 - ตุลาคม 2519 จะพยายามที่จะเข้าถึงประชาชนในชนบท เพื่อสะท้อน ความคิดเห็น ความต้องการที่แท้จริง ก็ถูกมองว่าเป็นการเข้าไปปลุกกระดมมากกว่าที่จะรวบรวม ความคิดเห็น⁶

4. บทบาทกลุ่มผลประโยชน์

แต่เดิมนั้นกลุ่มผลประโยชน์ไทยส่วนใหญ่มักมีบทบาทมุ่งไปในทางสนับสนุนารีนเริง บันเทิงใจ เพราะจุดประสงค์ของแต่ละกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มประเภทมาตุภูมิสนับสนุนกิจการ สามีคดีเป็นหลัก บทบาทที่จะอำนวยความสะดวกต่อสาธารณณะจะมีอยู่บ้างก็มักเป็นการกุศล เช่น จัดรายการรับบริจาคเพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบอุทกภัย เป็นต้น น้อยสมาคมหรือแทบ จะไม่มีเลยที่มีบทบาททางการเมือง แม้ในปัจจุบันนี้กลุ่มผลประโยชน์ประเภทมาตุภูมิส่วนใหญ่ ก็ยังมีบทบาทเน้นในเรื่องการบันเทิงอยู่เช่นเดิม

บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ประเภทอาชีพโดยเฉพาะกลุ่มนายจ้างที่มีตอนโยบาย สาธารณะนั้น ในการเคลื่อนไหวเป็นกลุ่มหรือแสดงต่อสาธารณณะไม่ค่อยมีปรากฏ เพราะส่วน ใหญ่ใช้นั้นมักใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าว ดังที่นักวิชาการท่านหนึ่งกล่าว ไว้ว่า

แม้ในหมู่กลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ของไทยก็เช่นกัน พ่อค้าอาจมารวมกัน เป็นสมาคมการค้า แต่การติดต่อกับรัฐบาลนั้น ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่าง พ่อค้ากับเจ้านายผู้มีอำนาจ มากกว่าการพยายามแสดงอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย ของรัฐแบบที่กระทำกันอยู่ในสหรัฐอเมริกา (Lobbying) เนื่องจากพ่อค้ายังไม่มีอำนาจ

ทางการเมือง และข้าราชการเป็นผู้มีอำนาจแต่ไม่มีเงิน การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ จึงเกิดขึ้นโดยพ่อค้ามีเงินให้ข้าราชการ และข้าราชการอาศัยอำนาจในตำแหน่งหน้าที่ ช่วยพ่อค้าในกิจการต่าง ๆ⁷

บทบาทของกลุ่มอาชีพประเภทลูกจ้าง เช่น สหภาพแรงงานต่าง ๆ ก็เน้นหนักไปทางผลประโยชน์ของกลุ่มคนโดยเฉพาะ เช่น เรียกร้องค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น, ขอสวัสดิการจากนายจ้าง การเคลื่อนไหวในทางการเมืองเพื่อส่วนรวมยังมีน้อยมาก การเข้าร่วมก็มีลักษณะเป็นแนวร่วมหรือผู้ตาม มากกว่าที่จะเป็นผู้นำ

ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของพลังเอกชนเพิ่งปรากฏเห็นได้ชัดระหว่างตุลาคม 2516-ตุลาคม 2519 กลุ่มอาสาสมัครส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในระยะนี้มีจุดมุ่งที่จะดำเนินการไปในทางเรียกร้องหรือรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือสังคมตามแนวความคิดเห็นของกลุ่ม มากกว่าที่จะมุ่งเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนโดยเฉพาะ เช่น เรียกร้องให้ถอนฐานทัพต่างชาติ, ให้ประกันราคาข้าวเปลือก, เป็นต้น จุดมุ่งสำคัญจะเป็นการปลุกเร้าให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้น

การเรียกร้องหรือดำเนินการต่าง ๆ ของกลุ่มอาสาสมัครทางการเมืองเกี่ยวกับนโยบาย สาธารณะนี้ ส่วนใหญ่พุ่งเป้าไปที่ฝ่ายบริหารมากกว่าฝ่ายอื่น แต่ครั้งที่มีการเดินขบวนมักจะขอ เข้าพบนายกรัฐมนตรีโดยตรง และแจ้งความประสงค์ให้ทราบ หรือการจัดชุมนุมประท้วงเพื่อ ฟังคำตอบจากฝ่ายบริหาร บ่อยครั้งที่การเรียกร้องมีลักษณะบีบบังคับหรือเอาบัง เช่น ขอทราบ คำตอบในทันทีทันใด หรือภายใน 7 วัน มิฉะนั้นไม่รับรองว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น เป็นต้น การเคลื่อนไหวผ่านทางด้านอื่น ๆ เช่น สมาชิกสภาแม้จะมีบ้างก็เพียงประปราย และมีลักษณะเป็นเพียง ส่วนประกอบเท่านั้น มิได้ใช่เป็นเป้าหมายหลักแต่อย่างใด มักยึดฝ่ายบริหารโดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีเป็นศูนย์กลางของการเรียกร้อง

การตื่นตัวของกลุ่มผลประโยชน์ไทยในช่วง 2516 - 2519 ก่อให้เกิดผลดีหลายประการ เช่น ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองมีระดับคุณภาพความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ดีขึ้น มีส่วนช่วยควบคุมการกระทำอันไม่สุจริตของข้าราชการบางคนรวมทั้งกลุ่มอาชีพประเภท พ่อค้าที่ปรารถนาจะดักตวงผลประโยชน์โดยวิธีการที่มิชอบ⁸ ในระยะนั้นหนังสือพิมพ์ สื่อมวลชน ก็ให้ความสำคัญแก่ข่าวสารการเมืองมากขึ้น นโยบายสาธารณะหลายด้านที่เปลี่ยนแปลงไปใน ทางที่จะให้ประโยชน์กับประชาชนส่วนใหญ่ด้วยแรงผลักดันของกลุ่มอาสาสมัคร เช่น การประกัน ราคาข้าวเปลือกสำหรับเกษตรกร เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากขณะนั้นมีกลุ่มต่าง ๆ มากมาย การเรียกร้องการเดินขบวนจัด

ชุมนุมจึงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกลุ่มนิสิตนักศึกษาทำตนเป็นแนวหน้าของการเคลื่อนไหวแทบจะทุกเรื่อง ทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดความระอากวาระเช่นนั้น มีความรู้สึกว่าจะสังคมเกิดความระส่ำระสาย หัวนกกลัวความไม่มั่นคงไม่ปลอดภัยในการดำเนินชีวิต และดูเหมือนบ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีผู้ให้ข้อสังเกตว่า การกระทำของกลุ่มต่าง ๆ มีเจตนาเพื่อให้บ้านเมืองเกิดความสับสน เพื่อถือโอกาสเปลี่ยนรูปการปกครองและสังคมไปสู่ระบบคอมมิวนิสต์ ยิ่งทำให้เกิดความหวาดวิตกในหมู่ประชาชนจนเกิดมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมาดุจลี้หลังกับกลุ่มที่มีบทบาทอยู่ในขณะนั้น⁹

นอกจากนี้การพยายามบีบคั้นนโยบายสาธารณะโดยผ่านทางนายกรัฐมนตรีโดยตรงเป็นส่วนใหญ่ ทำให้รัฐบาลต้องรับภาระหนักเกินไป เพราะขาดกลุ่มค้ำกลาง เช่น พรรคการเมือง รัฐบาลต้องหมกมุ่นในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและไม่มีเวลาวางแผนระยะยาว การรับแก้ปัญหาโดยตรงโดยใช้อำนาจบริหารโดยไม่ผ่านขบวนการขึ้นตอนตามกฎระเบียบ ทำให้เกิดความไม่พอใจขึ้นในกลุ่มที่เสียประโยชน์ การเมืองในลักษณะนี้เป็นแบบการเมืองฝูงชน (Politics of Mass Society)¹⁰ นอกจากนี้ฝ่ายบริหารที่มีนโยบายผ่อนปรนถูกมองว่าอ่อนแอ

การเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเปิดเผยของกลุ่มผลประโยชน์ไทยระหว่าง 2516-2519 หยุดชะงักลง โดยการยึดอำนาจของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เมื่อ 6 ตุลาคม 2519 ประกาศคณะปฏิรูปฯ และกฎอัยการศึกได้ปิดกั้นเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนอย่างสิ้นเชิง ทำให้กลุ่มอาสาสมัครทางการเมืองส่วนใหญ่สลายตัวไป ที่ยังมีการเคลื่อนไหวอยู่บ้างก็ส่วนน้อย เฉพาะแต่กลุ่มที่มีข้าราชการผู้มีอำนาจสนับสนุนอยู่แต่ก็ไม่มีการเคลื่อนไหวในลักษณะรุนแรงและเอิกเกริกเหมือนเช่นที่เคยเป็นมา

อย่างไรก็ตามภายหลังจากเมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ 2521 การเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ในรูปของการชุมนุมหรือขบวนการมาประท้วงในประเด็นต่าง ๆ ก็มีบ้าง แต่สลายตัวกันไปได้โดยไม่มีเหตุการณ์รุนแรง กลุ่มที่จัดได้ว่ามีบทบาทมากที่สุดได้แก่กลุ่มสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ที่มีการจัดองค์กรที่มีประสิทธิภาพและมีพลังต่อรองสูง แต่การเคลื่อนไหวของกลุ่มสหภาพดังกล่าว ส่วนใหญ่มักเป็นในเรื่องค่าแรงงานและสวัสดิการ แม้บางครั้งจะถึงขั้นนัดหยุดงาน แต่ที่ระงับหรือสลายกันไปได้ก่อนที่จะลุกลามต่อไป ส่วนกลุ่มนักศึกษาที่เป็นกลุ่มที่มีพลังสูงสุดระหว่าง 2516-2519 ปัจจุบันนี้แม้จะมีการรวมกลุ่มในรูปของสหพันธ์ฯ แทนศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแต่ก็ลดบทบาทของขบวนการลงและระมัดระวังการเคลื่อนไหวมากขึ้น ไม่จับทุกเรื่องเหมือนเดิม

การปฏิวัติในชื่อของการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 แม้จะสลายพลังของกลุ่มแรงงานรัฐวิสาหกิจลงได้โดยยกเลิกการจัดตั้งเป็นสหภาพแรงงาน ให้จัดตั้งได้เพียงฐานะสมาคมและห้ามการนัดหยุดงาน แต่ผลจากการปฏิวัติทำให้การรวมตัวของ บรรดานักวิชาการ ปัญญาชน นักศึกษา และผู้มีแนวคิดแบบประชาธิปไตย หรือต่อต้านการ ปฏิวัติปรากฏเป็นกลุ่มหรือชมรมขึ้นแพร่หลาย มีการเผยแพร่ความคิดและแนวทางประชาธิปไตย ที่มีอิทธิพลต่อกระแสความคิดของคนในสังคมไม่น้อย ยิ่งมีการกระทำที่สวนทางกับประชาธิปไตยของกลุ่มผู้มีอำนาจโดยเฉพาะกลุ่มทหารมากเท่าไร ก็ทำให้การรวมตัวของฝ่ายนิยม ประชาธิปไตยเข้มแข็งและได้รับการสนับสนุนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดก็สามารถปลุกมวลชน โดยเฉพาะชนชั้นกลางจำนวนมากขึ้นมาชุมนุมประท้วง “นายกคนกลาง” ซึ่งนำไปสู่วิกฤติการณ์ ทางการเมืองเมื่อพฤษภาคม 2535 เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง และทำให้รัฐธรรมนูญ 2534 ที่ใช้อยู่ถูกแก้ไขให้มีหลักการเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดเท่าที่เคยมีมา

5. ปัจจัยก่อลักษณะและบทบาท

การที่กลุ่มผลประโยชน์ของไทยมีรูปลักษณะและบทบาทดังที่กล่าวมาแล้วนั้น อาจวิเคราะห์ค้นหาสาเหตุอธิบายได้หลายประการ แต่ปัจจัยสำคัญที่เห็นเด่นชัดว่ามีอิทธิพลต่อรูป ลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์ไทยโดยตรงนั้น อาจกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่เป็นผลมาจากสภาพสังคม ไทย, อุปนิสัยของคนไทย, และทัศนคติต่อการเมืองซึ่งจะได้แยกแยะอธิบายดังต่อไปนี้

1. สภาพสังคมไทย ดร.ไพฑูรย์ เครือแก้ว กล่าวว่า การยกย่องคนมีอำนาจหรือผู้ใหญ่ ที่มีตำแหน่งและฐานะทางสังคมหรือราชการสูงเป็นลักษณะค่านิยมอย่างหนึ่งของสังคมไทย¹¹ ค่านิยมเช่นนี้เองที่ทำให้กลุ่มผลประโยชน์ไทยนิยมยกย่องเชิดชูบุคคลสำคัญที่มีอำนาจขึ้นเป็นนายก หรือประธานของกลุ่มในทำนองเดียวกัน การที่กฎหมายมิได้ระบุว่าข้าราชการประจำจะเข้ามามี ส่วนในการค้ามิได้ ทำให้บริษัทการค้าต่าง ๆ พยายามดึงเอาบุคคลสำคัญในวงการบริหารราชการ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของคณะผู้บริหารบริษัท การกระทำดังกล่าวยอมทำให้แต่ละบริษัทได้อาศัยบารมี ของบุคคลสำคัญเหล่านั้นหาผลประโยชน์ใส่บริหารของตนโดยเฉพาะ เพราะเมื่อบุคคลเหล่านั้น เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทก็ย่อมอดไม่ได้ที่จะใช้บารมีช่วยเหลือบริษัทบ้างเป็นธรรมดา เพราะผลประโยชน์ของบริษัทคือผลประโยชน์ของตนเอง¹² สิ่งนี้เองที่ทำให้การเคลื่อนไหว เพื่อโน้มน้าวนโยบายรัฐบาลของพ่อค้านายทุนต่าง ๆ จึงมีลักษณะเป็นการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าวิธีการโดยเปิดเผย

2. อุปนิสัยของคนไทย ลักษณะการดำเนินชีวิตของคนไทยชอบอย่างง่าย ๆ เกือบจะระเบียบหรือข้อบังคับ ถือเอาความสะดวกเป็นใหญ่ ไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับตนโดยตรง ชอบสนุกไปวันหนึ่ง ๆ ลักษณะการดำเนินชีวิตเช่นนี้ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการก่อตั้งพลังทางการเมือง¹³ และการเคลื่อนไหวทางการเมือง เพราะทำให้มองการชุมนุมการเดินขบวนต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของตนเป็นสิ่งที่น่ารำคาญและเบื่อหน่าย นอกจากนี้ลักษณะเด่นของอุปนิสัยของคนไทย คือ การไม่ชอบรวมกลุ่ม และการเป็นคนรักสนุกมีผลส่งต่อลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์เป็นอย่างมาก คือ ทำให้การรวมกลุ่มขาดเอกภาพในวงการต่าง ๆ แบ่งแยกเป็นพวกเป็นเหล่าตามความใกล้ชิดและต้องการของกลุ่มเล็ก ๆ ส่วนย่อยมากกว่าทั้งวงการ, และทำให้กลุ่มผลประโยชน์ส่วนใหญ่มีจะฝ่าฝืนภารกิจกรมประเภทที่ให้ความสนุกสนานบันเทิงใจมาปฏิบัติอยู่เสมอ แทนที่จะสนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองหรือผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลักสำคัญ

3. ทัศนคติต่อการเมือง โดยทั่วไปแล้วเฉพาะก่อน พ.ศ. 2516 คนไทยมองการเมืองเป็นสิ่งต้องห้าม อาจเป็นเพราะความเคยชินต่อการปกครองในลักษณะที่ยึดมั่นให้เป็นส่วนใหญ่ของระบอบการปกครองเดิม คือ สมบูรณาญาสิทธิราช หรือการปกครองในสมัยปฏิวัติซึ่งเสรีภาพทางการเมืองถูกจำกัด นอกจากนี้การจะจัดตั้งขึ้นมาในรูปของสมาคมจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลอย่างถูกต้องได้นั้นกฎหมายก็จะระบุไว้ว่าต้องไม่มีจุดประสงค์ทางการเมือง¹⁴ เพราะฉะนั้นการเคลื่อนไหวใด ๆ ของกลุ่มหรือสมาคมเอกชนที่จะเข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองมักจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง เช่น เมื่อนักศึกษามีความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่โจ่งตี่ว่า เป็นนักศึกษามีหน้าที่เรียนก็เรียนไป ไม่ควรมายุ่งกับการเมือง เป็นต้น แม้กระทั่งการเคลื่อนไหวของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยเพื่อเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเมื่อพฤษภาคม 2535 ยังถูกตำหนิจากรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยว่า ไม่ใช่หน้าที่ควรกลับไปสอนหนังสือในห้องเรียน

6. ความสับสน

กลุ่มผลประโยชน์มีความสำคัญมากต่อระบอบประชาธิปไตย เพราะหน้าที่ของกลุ่มที่มีต่อระบอบการปกครองคือ แสดงข้อคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ให้ทราบถึงปัญหาหรือประเด็นการเมืองที่เกิดขึ้น แสดงความต้องการของกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มอุดมการณ์ให้ผู้ปกครองรับทราบ, เชื่อมโยงผู้ปกครองกับสมาชิกของกลุ่ม ทำให้ผู้ปกครองได้รับทราบข้อมูลและข่าวสารที่ถูกต้องของกลุ่มเพื่อประกอบการตัดสินใจ และที่สำคัญคือทำหน้าที่ควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ปกครองและเจ้าหน้าที่ ตลอดจนเป็นดุลยถ่วงบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ด้วยกันเอง¹⁵ เนื่องจากกลุ่ม

ผลประโยชน์มีความสำคัญอย่างมากต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงมีผู้วิเคราะห์ว่า ปัญหาและอุปสรรคประการหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาไปสู่รูปแบบประชาธิปไตยของไทยไม่เป็นผล คือ การขาดกลุ่มผลประโยชน์ที่รักษาผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ที่มีอิทธิพลเพียงพอต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาล และควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นผลให้มีกลุ่มบุคคลที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน คือ กลุ่มทหารและข้าราชการสามารถเข้ามาคุมอำนาจทางการเมืองได้โดยง่าย¹⁶ และการขาดกลุ่มผลประโยชน์เช่นนี้ทำให้ระบบการเมืองไม่สามารถสนองตอบความต้องการและผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ได้

ระยะหลังการรวมตัวกันในรูปของกลุ่มผลประโยชน์เพื่อเคลื่อนไหวโน้มน้าวนโยบายสาธารณะ ก็เริ่มขยายตัวมีหลายกลุ่มขึ้น ทั้งกลุ่มที่จัดตั้งเป็นทางการและรวมกันชั่วคราว เช่น กลุ่มพิทักษ์เด็ก กลุ่มเรียกร้องสิทธิสตรี กลุ่มชาวสวนยาง กลุ่มผู้ปลูกกาแฟ กลุ่มที่มีบทบาทมากในระยะหลังคือกลุ่มสหภาพ ของรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ แต่การเคลื่อนไหวมักเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของกลุ่มโดยตรง เช่น การคัดค้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การเรียกร้องค่าแรงขั้นต่ำ ซึ่งการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ก็ได้รับความสนใจและยอมรับในบทบาทจากทางราชการและรัฐบาล ทำให้บรรยากาศของการเจรจาต่อรองหรือแก้ปัญหาเป็นไปได้ แม้บางครั้งจะมีท่าทีบานปลายไปสู่การประท้วงอย่างรุนแรง

อย่างไรก็ตามภายหลังการปฏิวัติยึดอำนาจของกลุ่มทหารในนามของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 และการดำเนินการทางการเมืองที่นำไปสู่การบัญญัติรัฐธรรมนูญ 2534 ให้คณะ รสช.สามารถสืบทอดอำนาจได้ นำไปสู่การรวมตัวของกลุ่มประชาธิปไตยทั้งปัญญาชน นิสิตนักศึกษา และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ รวมทั้งนักการเมืองดำเนินการปลุกเร้าให้มีการตื่นตัวต่อต้าน และเมื่อพลเอกสุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและผู้บัญชาการทหารบกก้าวออกมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในฐานะ “คนกลาง” และใช้ท่าทีแข็งกร้าวต่อการประท้วง ทำให้ขบวนการต่อต้านได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากมวลชนโดยเฉพาะชนชั้นกลาง และเมื่อกลุ่มทหารตัดสินใจใช้ความรุนแรงปราบปรามจึงทำให้เกิดวิกฤติการณ์พฤษภาคม 2535 นำไปสู่การลาออกจากรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูร ปราบฏการณ์ครั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นความสำเร็จระดับหนึ่งของกลุ่มอาสาสมัครทางการเมืองของไทย

เชิงอรรถ

¹Wendell Branchard, *Thailand : Its People Its Society, Its Culture* (New Haven, Conn : Human Relations Area Files, Inc., 1958), 415.

²การที่จะเรียกกลุ่มว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group) หรือกลุ่มอิทธิพลหรือผลักดัน (Pressure Group) นักวิชาการท่านหนึ่งให้คำอธิบายว่า ในสมัยก่อนนั้นมักเรียกกลุ่มการเมืองที่ไม่ใช่พรรคการเมืองว่า กลุ่มอิทธิพล แต่ปัจจุบันนี้นิยมเรียกกันว่า กลุ่มผลประโยชน์ซึ่งตรงกับความเป็นจริงมากกว่า คำว่ากลุ่มอิทธิพลหรือผลักดันจึงกลายเป็นคำโจมตีที่ใช้เรียกกลุ่มผลประโยชน์ที่อยู่ตรงข้าม C. Herman Pritchett, and Others, *American Democracy* (New York : Harper and Row, Publishers, 1967), 374 - 51.

³เล่มเดียวกัน, 375.

⁴วิทยา นภาศิริกุลกิจ, และสุรพล ราชภัณฑารักษ์, *พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์* (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), 293 - 8.

⁵ประชาชนเบอร์ 40, "วิเคราะห์การชู", ประชาธิปไตย (3 ตุลาคม 2517), 5.

⁶สายหยุด เกิดผล, และสมชัย วัทวิจิตร, *ยุทธศาสตร์เพื่อการดำรงอยู่ของชาติ* (บริษัทพิมพ์ประชา จำกัด, 2519), 5 - 10.

⁷ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *การเมืองกับการบริหาร* (คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), 43.

⁸สุกรม นวลสกุล, "กลุ่มอาสาสมัครไทย", *วารสารรัฐศาสตร์* ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน, 2517), 43 - 4.

⁹สายหยุด เกิดผล, และสมชัย วัทวิจิตร, *ยุทธศาสตร์เพื่อการดำรงอยู่ของชาติ*, 1-33.

¹⁰ลลิต ธีระเวทิน, "ปัญหาการเมืองไทยในอนาคต", *รัฐศาสตร์* 17, 97-8.

¹¹ไพฑูรย์ เครือแก้ว, *ลักษณะสังคมไทย* (โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, 2515), 101.

¹²G. William Skinner หลังจากศึกษาพฤติกรรมของชาวจีนในประเทศไทยได้ชี้ว่าผู้นำทางการเมืองดำเนินบทบาทในการทำการค้าในไทยถ้าปราศจากการสนับสนุนจะโดยขัดแย้งหรือแต่เพียงเบื้องหลัง จากบุคคลสำคัญของคณะบริหารของไทยแล้ว ก็ยากที่จะทำการค้าโดยเต็มที่ อาจถูกกีดกันแก่งแย่งจนไม่สามารถดำเนินงานได้ตลอด ดังนั้นบรรดานักธุรกิจชั้นนำการค้าชาวจีน จึงต้องไม่ทำการสนับสนุนอย่างถาวรจากบุคคลสำคัญฝ่ายบริหารของไทย โดยการมอบตำแหน่งในคณะผู้บริหารของบริษัทการค้าสำคัญให้ผู้นำฝ่ายบริหารของไทยมีส่วนร่วมด้วย หรือไม่ก็จัดตั้งบริษัทแบบที่ตนจึงเป็นผู้จัดหาทุนและมองช่องทางการลงทุน ส่วนข้าราชการเป็นฝ่ายคุ้มครองหรือให้สิทธิพิเศษในส่วนที่เกี่ยวกับทางราชการ เป็นต้น อ่าน G. William Skinner, *Leadership and Power in the Chinese Community of Thailand* (New York : Cornell University Press, 1967) 186 - 99.

¹³พงษ์เพ็ญ ศกุนตาทย์, ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองไทย (สมาคมสังคมศาสตร์, 2512), 16 - 7.

¹⁴แสวง รัตนมงคลมาศ, "กลุ่มอิทธิพล กำเนิด บทบาท ผู้สร้างและพรรคคณะต่อการเปลี่ยนแปลง", ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, และคณะ.(บก.), *ศัพท์การเมือง* (ไทยวัฒนาพานิช, 2514) 228

¹⁵Herman Pritchett* *American Democracy*, 376 - 7

¹⁶ไพฑูรย์ ช่างเขียน, *ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย* (ไทยวัฒนาพานิช, 2514) 85.